

Makale tarihçesi: Alındı: 1 Nisan 2016; Kabul edildi: 28 September 2016

Tuna Dergisinde Göç Şiirleri: | Cahit Kahraman* “1989 Göçü” | İlhan Güneş*

Özet

“1989 Göçü” olarak bilinen Bulgaristan Türklerinin son göçü, sayısız yazı, söyleşi, öykü, şiir, kitap ve hatta dergi ve süreli yayınlarda konu edilmiştir. Bu yayınlardan bir tanesi de Tuna dergisidir. Tuna dergisi, kendisi de bir Bulgaristan göçmeni ve aynı zamanda yazar ve şair olan Mehmet Çavuş tarafından 1996 yılında kurulmuş, edebiyat, sanat, kültür, eğitim ile ilgili sorunları müzakere ve değerlendirme alanı sunmuştur. Dergi, Bulgaristan’da yetişmiş kalem ustalarına sahip çıkmış, göçmen yazarlara özgürce yazı olanağı yaratmıştır. Dergide yazar ve şair tanıtımlarından, araştırma, eleştiri, söyleşi, deneme yazıları olduğu gibi, kısa öykü, hikâye, anı, şiir ve hatta fıkralara da yer verilmiştir. Bu çalışmada, Tuna dergisinde neşredilmiş göç temalı şiirler tespit edilerek, göçmenlerin göç olayına bakışları irdelenmiştir. Araştırma, Bulgaristan’dan göç etmiş yazarlar ordusu tarafından kaleme alınmış bu şiirleri, göçün çağrıştırdığı duygu ve düşüncelere göre kategorilere ayırarak, oluşan göç algısını bulmayı amaçlamıştır. 1989 yılında Bulgaristan’dan göç etmiş bu yazarların gözünden göç nasıl yansıtıldı, göçmenlerin hangi hislerine ayna tuttu ve bunlarla birlikte okuyuculara verilmek istenilen mesajlar incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Göç; göç edebiyatı; Tuna Dergisi; Bulgaristan Türkleri; şiir.

Giriş

Göç kavramı çok geniş bir anlam kapsar. Taylan Akkayan (1979) göçü, “dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı insan topluluklarının hayatlarının tamamını veya bir bölümünü geçirmek üzere bir iskân ünitesinden, bir başkasına yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi yer değiştirme hareketi” olarak tanıtmıştır. Mehmet Hacısalihoglu (2012) “değişik nedenlerle meydana gelen nüfus hareketlerinin neredeyse tamamı bu kavramla ifade edilmektedir” der. Göçler bir coğrafi mekândan başka bir alana hareket noktasında birbiriyle temelde benzerler, fakat nedenlerine indirgediğimizde

* Cahit Kahraman, Namık Kemal Üniversitesi, FEF, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Tekirdağ, Türkiye. E-posta: cahitjp@yahoo.co.jp.

* İlhan Güneş, Milli Eğitim Bakanlığı, İnönü Ortaokulu, Tekirdağ, Türkiye. E-posta: ilhangunes1@yahoo.com.

Bilgilendirme: Bu çalışma, Turkish Migration Conference: Economics, Identities, and Geographies, 25-27 Haziran 2015, Çek Cumhuriyeti, Prag’da sunulan bildiriden hazırlanmıştır. Bkz. Şeker, G., A. Tilbe, M. Ökmen, P. Yazgan, D. Eroğlu Utku and I. Sirkeci (2015). *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings*. London: Transnational Press London. <http://tplondon.com/books>.

birkaç alt başlık meydana çıkar. Göçler, sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal nedenlerden dolayı meydana gelir ve bunları “gönüllü göçler” ve “zorunlu göçler” olarak daha üst iki gruba ayırmak mümkündür. Gönüllü göçler, insanların kendi iradeleri ile karar verdikleri göçtür. Bunun için, daha iyi yaşam standardı, iş imkânları, eğitim veya sağlık gibi bazı *çekici faktörler* vardır. Kırsal kesimlerden büyük şehirlere yapılan göçler, bir ülkeden başka ülkeye, örneğin Türkiye’den Almanya’ya yapılan göç bu gruba alınabilir. Zorunlu göç ise, insanların kendi kanaatleri dışında yaşadıkları yerleri geçici veya sürekli olarak terk etmeleridir. Bu zorunluluğu kılan bazı *itici faktörler*, siyasi veya dini baskılar, doğal afetler, savaşlar ya da işsizlik gibi birkaçı sıralanabilir. Türkiye’de en son 2011 yılında meydana gelen Van depremi dolayısıyla yurt içinde farklı şehirlere göç etmek zorunda kalan insanların göç nedeni de bu doğal afettir. Ülkemiz sınırları dışında yaşanan savaşlardan kaçan insanların göç sebebi ülkelerindeki iç karışıklıklardır. Bulgaristan’dan 93 harbi sonrası başlayan göçler, Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanan ikili antlaşmalarla 1950-51 yıllarında devam etmiş ve bu göç sırasında parçalanmış aileleri birleştirmek amacıyla 1969-1978 yılları arasında yoğun olarak sürmüştür (Akgün, 2011, s.76). 1989 Bulgaristan Türklerinin göçü de zorunlu göç kapsamındadır ancak, iki ülke arasında bir antlaşma olmaması bu göçü özel ve farklı kılmaktadır.

Balkanlardan akan göç yüzyıllarca hiç durmadan devam etmiş, belli sürelerle hala tekrarlanmaktadır. Türkiye’de “93 Harbi Muhacereti”, “1924 Mübadelesi” ve “89 Göçü” en çok bahsedilen göçlerdir. Bu göçlerde belirtildiği gibi, göç edenlere “muhacir”, “mübadil” veya “göçmen” ifadeleri kullanılır. Ömer Osman Erendoruk (2006) bu yaşananlara, “Bulgaristan ve Rumeli Türklerinin ana vatan Türkiye’ye dönüşü” olarak adlandırmaktadır. Bu çalışmada herhangi bir karışıklığa meydan vermemek için, genel olarak yapılan olaya “göç” ve bu olayda Türkiye’ye göç edenlere de “göçmen” olarak hitap edilecektir.

Balkan göçlerinden şair Reşit Salim şu dizelerle söz etmektedir:

“Balkan şehirleri, Balkan
rüyası
Gümülcineli Nedim-i Sani
Üsküplü Yahya kemal
Diye gelmişler: göç var, göç
Asırlardır bitmeyen göç göç
Nicedir ateşi sönmeyen göç
Balkan şehirleri,
Tütün fenerlerinin isli ışığında
serin sabah rüzgârları aser
İskeçe, Koşukavak, Silistre
sırtlarında
(Balkanlar’ın Sesi, 12, 2001, s.20)

Balkan şehirleri,
Üsküp, Gümülcine, Deliorman,
Balkan Türklüğünün
yontulmaz
üç kaya gibi sağlam
Bu ata yadigarı Osmanlı
mimarisininin
sergilendiği kentler
Ezan seslerinin ulu çınarlarda
yankılandığı
Bitmeyen sönmeyen Osmanlı
sergüzeştinin

anlatıldığı mecit avluları
Coşkun Tuna, Osmanlı’nın
zafer günleri
Sırp diyarı, Bulgar ülkesi,
Rumelleri
Gelmiş geçmiş nice nesiller
Diyegelmişler: göç var, göç
Yarım asırdır bitmeyen göç
Anadolu içlerine nicedir
sürüp giden göç...

Bir başka Batı Trakya şairi Asım Haliloğlu “Göç” şiirinde şu dizeleri sıralar:

“Elveda” diyerek gider
soydaşım
Anayurt yolcusu ona ne denir?
Gözü yaşlı kalır köyde
kardaşım
Kader böyleymiş elden ne
gelir?

Anneler yollarda evlâd kucakta
Hıçkırık sesleri köşe bucakta
Baykuş yuva yapmış sönen
ocakta
Kader böyleymiş elden ne
gelir?
Açılır kapanır göçmenler yolu

Bağlanır dostların hep eli kolu
“Ötme bülbül içim dert dolu”
Kader böyleymiş elden ne
gelir.”

(Balkanlar’da Türk Kültürü, 25, 1997, s.34)

Şiirlerden de anlaşılacağı gibi, göçler tüm Balkanları kapsamaktadır. Batı Trakya, Arnavutluk, eski Yugoslavya ve Bulgaristan’da yaşayan Türkler yüzyıllardır yaşadıkları topraklardan kopararak ömürlerini göç yollarında aşındırmışlar, hep aynı kaderi paylaşmışlardır. Bu ortak kader Balkan Türk Edebiyatı ve Bulgaristan Türk Edebiyatının, Türklerin Balkanlara ayak basmalarıyla oluşan Rumeli Türk Edebiyatının sözlü edebiyat geleneğinin devamı niteliğinde, zor koşullara rağmen günümüze kadar yaşatılmıştır (Canım, 2001 & Buttanrı, 2005). Göç ve göçmenleri konu eden zengin bir yazın edebiyatı da oluşmuştur. “Göç Edebiyatı” olarak adlandırılan bu edebiyat, “yazarlıklarını (genelde) 1989’a kadar Bulgaristan’da, bundan sonra da Türkiye’ye sığınmak zorunda kalmış olan ve bu yazın geleneğini Türkiye’de sürdüren yeteneklerin yaratmakta olduğu edebiyattır” (Tuna, 105-106, s.105). Türkiye’de 89 göçünü ele alan çeşitli göç dergileri yayınlanmaktadır. Örneğin, “Balkan Türklerinin Sesi”, “Bulgaristan Türklerinin Sesi”, “Tuna”, “Rumeli”, “Balkanlarda Türk Kültürü” gibi dergiler göç edebiyatının temsilcileri sayılır. Bu dergiler göçmen yazarlarının bir araya gelip eserlerini duyurabildiği çok değerli yayınlardır.

Araştırmamızın kaynağını teşkil eden Tuna dergisi de bu alanda emek vermiş, Bulgaristan’dan göç eden yazarlara fırsatlar sunarak, çalışmalarının gün ışığına çıkmasında önderlik etmiş, özendirmiş ve dünyaya tanıtmıştır. Bu çalışmada “89 Göçü” olarak bilinen Bulgaristan Türklerinin son göçü ile ilgili Tuna dergisinde yer alan göç temalı şiirler ele alınacaktır. Tuna dergisi 1996 yılında Mehmet Çavuş tarafından kurulmuş, 2009 yılına kadar yayın hayatını sürdürmüştür. Dergide neşredilen konular çok geniş yelpazeli olsa da, yazarların hayatında “göç”, bir dönüm noktası olduğundan, bu konu üzerine birçok eser vermişlerdir. Göç ile ilgili yazılarda, göç öncesi anılar, kısa öyküler, tarihi olaylar üzerine yazılar da olmakla beraber, göçün gerçekleşme anı, göç sonrası yaşananlar, duygu ve düşüncelerden meydana gelen eserler de mevcuttur.

Tuna dergisi bünyesinde toplanan yazarların büyük çoğunluğu Sofya Üniversitesi Türkoloji bölümünü bitirmiş, uzun yıllar Bulgaristan’da Türkçe ve Türk edebiyatı üzerine öğretmenlik yapmış aydın kişilerden oluşurken, aynı zamanda göç olayının da bizzat canlı tanıklarıdır. Derginin kurucusu Mehmet Çavuş başta olmak üzere, Ahmet Emin Atasoy, İsa Cebeci, Zahit Güney, Ömer Osman Erendoruk, Sabri Tata ve burada ismini sayamadığımız daha birçoğu yukarıda bahsi geçen vasıflara sahiptir. Tuna dergisi Çorlu temsilcisi İsa Cebeci ile yaptığımız bir röportajda, “Bulgaristan’dan göç esnasında 100’e

yakın şair ve yazar geldi" diye söz etmektedir (İsa Cebeci, kişisel görüşme, 13 Şubat 2015). Bu rakam sadece 89 göçünü ima eder. Bu yazar ordusu Türkiye'de çeşitli yayın organları, gazete ve dergilerde eserlerini yayınlama fırsatı bulmuş, anılarını, duygularını, düşüncelerini ölümsüzleştirmişlerdir. Birçok yazar kendi şiir güldestelerini de Türkiye'de gün ışığına çıkarmış, yüz binlerce göçmenin duygu ve düşüncelerine ışık tutmuştur. Bu şiirler göçmenlerin gücüne güç katmış, onlara sabır, direnme ve umut kaynağı olmuştur. Yine aynı röportajın devamında "Göç nedir?" sorusuna İsa Cebeci, "Göçmenlik ateşten gömlektir, fakat son göç bizim için bayram oldu, ateşten gömlek orada kalanların sırtında kaldı". Şair, Türkiye'ye göç edenlerin talihlerini "bayram" metaforuyla açıklarken, Bulgaristan'da kalan soydaşlarından bahsederken, üzüntüsünü gizleyememektedir. "Şairler, doğdukları yerlerden koptukları için o yerleri özlerler, ama yapılanları da asla unutmazlar" diyen İsa Cebeci, göç olayını çok güzel betimlemektedir.

Dergi isminin "Tuna" olarak seçilmesi tesadüf değildir. Sebebi daha birinci sayısında çok net bir şekilde izah edilmiştir. 14 Mart 1865 yılında, Vidin ve Rusçuk vilayetlerinin birleştirilmesinden sonra valilik görevine atanan Ahmet Şefik Mithat Paşa vilayet merkezinde "Tuna" adında bir gazete yayınlaması, Bulgaristan'da Türk basınının başlangıç tarihi olarak sayılır. Bu gazete 12 yıl varlığını sürdürdükten sonra, yayınlanmasına Rus-Türk savaşı nedeniyle 1 Eylül 1877 tarihinde son verilmiştir (Tuna, 1, s.8). Tuna aslında Bulgaristan'ın kuzey sınırını oluşturan, Avrupa'nın da ikinci en büyük nehrin adıdır. Tuna adına Türk edebiyatında belki de en çok şiir, türkü, ağıt veya destanlar yazılmıştır. Göç edebiyatında da Tuna'ya atfedilmiş sayısız eser vardır. Tuna dergisinde yayınlanan "Tuna" temalı şiir ve yazılara ayrı bir yer verilmiştir. Tuna adı için İsa Cebeci, "Türkün gönlünde bir nehir varsa, Tunadır, bir dağ varsa, Kocabalkan'dır" der. Derginin ismi için Tuna seçimi "eski Türk diyarlarını hatırlatır", çünkü "Tuna adı Türk tarihi içinde kırmızı bir çizgi gibi geçer" diye eklemektedir. İsa Cebeci'ye göre, "Tuna sadece bir akarsuyu değil, Türk tarihidir". Şair, şiirlerinde Tuna konusunu birçok defa işlemiştir:

"Türk'ün Tuna Sevdası"

Milletimin sevdası Tuna'ya demir atmış
Her Türk'ün yüreğinden Tuna ırmağı geçer
Tuna'yı aşmak için canı dişine takmış
Her Türk'ün yüreğinden Tuna ırmağı geçer

İrmak deyince Tuna canlanır gözümüzde
Tuna deyince ırmak çağıldar özümüzde
Tuna şekerdir, baldır, yaşar her sözümüzde
Her Türk'ün yüreğinden Tuna ırmağı geçer

Bazen güney yönüne, bazen kuzey yönüne
Yürümüş atalarım hasmı katıp önüne
Tuna'nın esin vermiş, can katmış Türk'ün canına
Her Türk'ün yüreğinden Tuna ırmağı geçer

Tuna için yenilmiş ölüm kalım korkusu
Bu ırmakla bağlıdır Türk'ün hayat öyküsü
Unutulur mu "Civan Alish'in" türküsü?
Her Türk'ün yüreğinden Tuna ırmağı geçer

Asırlarca Tuna da yıkanmış ayağımız
Orda meyveye durmuş bostanımız bağımız
Kopar mı Tuna ile bizim göbek bağımız?
Her Türk'ün yüreğinden Tuna ırmağı geçer

Sularında gömülmüş sayısız şehedamız
Tuna bizim tutkumuz, arşa eren sedamız
Ömür bitse de bitmez bizim Tuna sevdamız
Her Türkün yüreğinden Tuna ırmağı geçer

(Tuna, 127-128, 2007, s.58)

Amaç

Göç edebiyatının kapsadığı alan çok geniş olmakla beraber, bunun üzerine yayınlanmış veya henüz araştırmaya gebe sözlü edebiyatı dâhil, yol alınması gereken sayısız konu bulunmaktadır. Göç temasını içeren kitaplar, öyküler, anılar, şiirler ve daha birçok dergi ve gazetelerde çıkan matbu mevcuttur. Bunlar tarihi olayları inceleyen eserler de olduğu gibi, bizzat canlı tecrübelerden kaynaklanan anılar, öyküler veya edebi şiirler de olabilir. Ayrıca, Türkiye'nin göçmen barındıran her köşesinde açılan kültür ve yardımlaşma derneklerinin faaliyet gösterdiği yayınlarda da göç teması yoğun olarak işlenmiştir. Sadece Türkiye'de değil, Bulgaristan'da göç edebiyatı üzerine yazılar ve eserler orada kalan aydınlarımız tarafından yaşatılmaya devam etmektedir. Bu çalışmamızın amacı göç olgusunu incelemek ve göçün çağrıştırdığı duygu ve düşünceleri göç şiirleri aracılığı ile ortaya koymaktır. 1989 göçü üzerinden yirmi beş yıl sonra yapılan bu araştırma, karşımıza yüklü bir materyal çıkarmaktadır. Ele alınacak kaynak seçimi için, yazılarını yıllardır takip ettiğimiz "Tuna" dergisi ve derginin sunduğu zengin göç edebiyatı olmuştur. Dijital ortamda bulunmayan bu dergi, 1996-2009 yılları arasında yayınlanmış, emsalsiz bu göç edebiyatı koleksiyonunu, tarihin tozlu rafları arasından gün ışığına çıkarmayı hedeflemektedir. Bulgaristan'da yetişmiş, "Büyük Göç" ile Türkiye'ye gelen, belki de göç olayını aktarabilecek en iyi niteliklere sahip çok değerli yazarların bir araya gelerek kurduğu bu dergi ve yazdıkları şiirler, araştırmanın belkemiğini oluşturur. Şiir okuma kültürü Bulgaristan'da pek yaygın bir gelenektir. Tuna dergisi başyazarı Mehmet Çavuş, Bulgaristan'da düzenlenen şiir şölenlerinden bahsederken, "Küçük Bulgaristan, Büyük Şiiristan" diye söz eder (Tuna, 97-98, s.74). 1962 yılı sonrası başlayan bu gelenek, Şumnu, Varna, Tırговиşte (Eskicuma), Razgrat, Kırçali gibi il ve ilçelerde onlarca şairin bir araya gelmesi ve elli altmış köyden gelen katılımcılarla büyük şiir dinletileri gerçekleştirmeleri, Bulgaristan Türkleri arasında şiirin ne denli önemli olduğunu vurgular. Göç temasını irdelerken şiirleri konu olarak ele almamızın nedeni de bu olmuştur. Bu dergiden seçtiğimiz göç temalı şiirler, 1989 göçmenlerinin hangi duygu ve düşüncelerle göçü tasvir ettiğini, onlara göre göçün nasıl bir olgu olduğunu bulmayı amaçlamıştır.

Yöntem

Araştırmamızın kaynağını oluşturan Tuna dergisi 1996 yılında 2009 yılına kadar 13 yıldan fazla yayın hayatında kalmayı başarmıştır. Dergi bazen tek sayı olarak 80 sayfa, çift ya da üçer sayı olarak çıktığında 100-120 sayfa olarak basılmıştır. Baskısı İstanbul'da yapılan dergi, yurtiçinde ve yurtdışında da temsilcilikleri vardır. Türkiye'de, Ankara, Bandırma, Bursa, Çerkezköy-Kapaklı, Çorlu, Edirne, Gaziantep, Gebze, İzmir, Kırşehir, Malkara, Mersin ve Tekirdağ temsilcilikleriyle, Bulgaristan'da Sofya, Kırçali, Razgrat, Şumnu, Silistre, Dulovo, Tırговиşte, ayrıca Avustralya ve Azerbaycan'da da birer temsilcilikleri bulunmaktadır. Derginin yayınlanmış tüm sayılarını tedarik

etmek oldukça zor olmuştur. Tekirdağ bölgesinde temsilcilikleri bulunan derginin sorumlu yazarları ile irtibata geçerek, dergi hakkında bilgi alınmıştır. Bu yazarlardan biri Çorlu temsilcisi İsa Cebeci ve diğeri de Tekirdağ temsilcisi Zahit Güney'dir. 'Hayat merdiveninde' yaşları 70'li basamaklarına dayanmış bu iki çınar, sayısız eser, makale ve kitap üretmişleridir.

Dergilerin temini sağlandıktan sonra, göç konulu şiirleri tasnifleme işlemine geçilmiştir. Derginin tüm sayıları on binlerce sayfadan oluşan benzersiz bir kaynak oluşturur. Tuna dergisinin Kocabalkan gibi muazzam bu göç edebiyatı, tüm yazın çeşitleriyle, emsalsiz bir koleksiyondur. Derginin ele aldığı konular, yazar tanıtımları, anılar, tarihi olaylar, araştırma ve şiirler, fıkralar dahil çok çeşitlidir. Hasine Şen, göç şiirlerini "Ayrılık" ve "Kavuşma" olarak sınıflandırmış ve incelemiştir (Şen, 2015). Bu çalışmada sadece Tuna dergisinde yayınlanan göç temalı şiirler değerlendirilmiştir. Bu şiirler, vermek istenilen mesaj, içeriğine göre çağrıştırdıkları duygular özenle gruplandırılmıştır. Buna göre toplam 10 kategori oluşturulmuştur. Bu kategoriler sırasıyla şunlardır:

Tarihi bir olgu olarak göç

Göç öncesi adalet arayışı ve mücadele olgusu

Göç etme nedeni olarak Türklük, Türkçe ve "Kimliğe" kavuşma olgusu

Göç şiirlerinde vatan sevgisi olgusu

Özgürlük olgusu ve yeniden doğuş olarak göç

Göç sonrası özlem olgusu

Göç'ün getirdiği acılar, sıkıntılar ve zorluklar

Göç sonrası ayrılık ve yalnızlık olgusu

Göç ve iki vatan arasında kalma olgusu

Göç sonrası boş ve sahipsiz kalan yerlere ağıt

Göç şiirlerinin çağrıştırdığı temalara göre kategoriler ve bazı örnekler

Tarihi bir olgu olarak göç

Göç şiirlerinde sıklıkla tarihi olaylar tasvir edilmiştir. Şairler, yüzyıllar öncesi başlayan şanlı ve ihtişamlı yürüyüş, şimdilerde göç ile geri dönüşün hüznü bir tablosunu ortaya koymaktadır. Ata yurdunu terk etmenin verdiği burukluk, acı, keder hislerini verir. Mehmet Ş. Çavuşoğlu "Tarih" şiirinde bu duyguları yansıtır.

"Tarih"

Şimşek gibi geçtik
balkanlara...

Davul-zurna güle oynaya...

Ne şenlikti o ne şenlikti

kimi yalın ayak, kimi yaya...

kimi kaçak

Araba ile, tren ile, vapur ile

(Tuna, 9-10,1997, s.35)

Sel gibi gözyaşlarıyla

Döndük Anadolu'ya.

Dirilerimizi,

Ölülerimizi koyduk da geldik

Ne hüzdündür, ne hüzdündür bu!

Zahit Güney, “Öç” şiirinde göçü, insanlardan öç alırcasına uzun bir süreç ve durmadan devam eden bir olay olarak verir. Ecdadımız Orta Asya’dan bu yana göç ederek bu topraklara geldiği, kısa, fakat anlamlı bir göç şiiridir.

“ÖÇ”

Tarihin bizden aldığı

En büyük öç

Ortaasya’dan bu yana

Hep göç

Hep göç...

(Tuna, 81-82, 2003, s.59)

Burada verilen şiirler dışında, Ahmet Cebeci’nin “Tuna Destanı”, Nazif Öztürk’ün “Tuna da At Suladık”, Galip Sertel’in “Bir Osmanlı Sedasıdır Rivayetlerde” gibi daha birçok örnekler sıralanabilir.

Göç öncesi adalet arayışı ve mücadele olgusu

Bu grupta ele alınan şiirler, göç öncesi yapılan haksızlıklar, baskılar ve bunlara karşı bir serzenişin oluştuğunu göstermektedir. Hayriye S. Yenisoy, bir gazetede çıkan makalesinde, “1989 Bulgaristan’ın gerçekleştirdiği geniş kapsamlı zorunlu göçün sebeplerini 1984/85 olaylarında aramamız gerektiğini” belirtir (Kırcaali Haber, 16 Haziran 2010, s.3). Ad değişimi ile başlayan bu zorlu sürecin, Bulgaristan Türklerinin adalet arayışı ve mücadelenin başlamasına neden olmuştur. Bu dönem göç edebiyatının ilk evresi sayılır.

Bu duygular Latif Karagöz’ün “Çınar ağcının Öyküsü”, Eşref Rodoplu’nun “Kader” ve Galip Sertel’in “Ev” şiirlerinde açıklıkla işlenmiştir.

“Çınar Ağcının Öyküsü”

Asırlık görgülü bir çınar ağcıyım ben
Bulgarın toprağında, neler görmedim neler,
Ağırtımı dinleyin, anlatayım size hemen
Yankılar, gece gündüz dertli bağrımı derler

Türk, müslüman kardeşlerimi eritme başlar
Biçare yürekleri, yakar açılan yara,
Yıllardır, içlerini zehirli rüzgâr haşlar
Çileli geçmişleri, sızlarlar kara kara!

Müslüman kardeşlerim korkmaz, tanımaz buyruk
Bebekler al bayraktır, asker süngülerinde,

Zırlı tanklar altında bile sıkılır yumruk
Öfkelidir, yanan alevlerin yerinde!

Sokaklarda sellerce, kükrerler dizi dizi
Adalet gözlerinde bir şimşek gibi çakar,
Tunç ellerde kelepçe, gözlerde sille izi
Diz dize, el ele hücrelerden nefret akar!
Gün gelir, nehir gibi bir denize koşturur
O sönmeyen kor hasret, gönüllerde yatan,
Ve şahlanmış dalgalar ki, birden bire durur
Bağrına basiverir onları ANAVATAN

(Tuna, 30-31-32, 1999, s.11)

Latif Karagöz'ün şiirinde olduğu gibi, Eşref Rodoplu'nun "Kader" şiirinde de adalet ve mücadele duyguları usta bir dille anlatılmıştır.

"Kader"

Ben bir çınar ağacıyım
Ezelden geldim ezele, yolcu
Serdim köklerimi, dallarımı
Asya'ya, Avrupa'ya, Afrika'ya
Millet, halk, toplum demedim
Saygı gösterdim
İnsanım diyene,
Affetmem dalımı kesene

Hele soyundan gelip köküne edene
Çağlara yazılmış Ata izleri,

(Tuna, 95-96, 2005, s.72)

Adım adım eserleri ve tarihi
Balkan Yarımadası ve Tuna
Tanık istemez, özler hep beni
Toprak bana, ben toprağa yaslanı,
Doğdum, öldüm yoğruldu hep,
Her karış toprağımda...
...
Atalarından almış sabrı, beklemeyi
Yiğit bilir düştüğü yerden kalkmayı
Şahlanıp, kükrerse bir gün eğer
Boğar okyanusunda bataklıklar ağası sineği

Galip Sertel, "Ev" şiirinde göçler öncesinde yaşanan sıkıntıları, Tuna boylarında çekilen çileleri cehenneme benzetmiş, yaşananların rengini solgun, sarı karaya benzetmiştir.

"Ev"

...
Çocuktuk, büyüdük, kapıları kapattık
göç gemileri gelir geçer biz hep geç kalırdık...
Şimdi oralarda, Tuna boylarında
ne kadar cehennem varsa
sen yolla bana

Biz kıyametlere alışık
soykırmılı sürgünlerde ölümleri aştık...

Varsın ağlasın demokrasiler sular buz tutunca
(Tuna, 134-135-136, 2009, s.58)

acı sözlerle dil dağlandı yokuşlar burcunda...

Yokuşları iniyorum
Yokuşlardan inenleri biliyorum sürü sürü,
çığlık çığılık,
Renkleri biliyorum
renkler biraz daha solgun sarı karaya çalık
ve uzadıkça bu yağmur duası
biraz daha uzaklaşıyorum bu evden
daha birazcık...

...

Göç etme nedeni olarak Türklük, Türkçe ve "Kimliğe" kavuşma olgusu

1989 göçünü, diğer göçlerden ayıran en önemli özelliği, "Türklük", "Türkçe" ve "kimliğe kavuşma" olgusudur. Göç, Türk kimliğine kavuşmak, Türklüğünü kanıtlamak için yapılmıştır. Son göçün ana temasını oluşturan bu düşünce olmuştur. İsim değişimi ile Türk kimliklerini kaybedenler, Türkçe konuşmaları yasaklananlar, bu göç sayesinde bunlara yeniden kavuşmanın mutluluğu ve sevinci şiirlere yansımıştır. Ahmet Emin Atasoy'un "Yanıt" şiirinde Bulgaristan Türklerinin anadili Türkçe olduğunu vurgular.

“Acaba soydaşlarımızın anadili
Türkçe mi sayılmalı, yoksa Bulgarca mı?” diye
soran bir zavallıya

Çok kırıcı bir hakaret yöneltmişsin soyuma,
Kıran için elbet ben de kırıcıyım efendim
Çünkü susmak korkaklıktır, hiç yakışmaz huyuma,
Ben dosttan güç, düşmandan öç alıcıyım efendim

(Tuna, 1, 1996, s.62)

Cetlerimin ereğini tuğralı taşlar bilir,
Bükülmeyen bileğimi denenmiş haçlar bilir,
Kosovalar, Niğbolular, nice Mohaçlar bilir,
Ben akıncı bir budunun kılıcıyım efendim

Anadilim onurumdur toprağımla birlikte,
Onun için söz söyletmem senin gibi ifrite,
Dünya bilir, insanlıkta, dürüstlükte, mertlikte
ve Türklükte hepimizden kalıcıyım efendim

“Göç” şiirinde Haşim Akif, göçün, cebinde yepyeni kırmızı bir pasaport ve
elinde bir bavul, “Türklük” uğruna yapıldığını dile getirmektedir.

“Göç”

Sol cebimde iki günlük bir kimlik
pırıl pırıl ve kızıl
Belleğimde acı tatlı anılardan
derlediğim bir ağıt
Dağ ardında kuşlarıyla cıvıl cıvıl
Duman tütmeyen bir avul...
Tüm yaşamdan elde kalan
(Tuna, 11, 1997, s.41)

yanımdaki bir bavul
Gün geçtikçe baskılardan erirken ılgıt ılgıt
Kible yönde kucak açtı atalardan bir kaht
Yola düştü çoluk-çocuk
katar katar, bölük bölük...
Varıyorum bin umutla, özlediğim ey TÜRK LÜK!

Kimlik arayışı veya kimliğine kavuşma düşünceleri 89 göçün ana teması
sayılabilir. Niyazi Hüseyin Bahtiyar’ın “Unutamadığım Gece” şiirinde bu
düşüncelerin altını çizmiştir.

“Unutamadığım Gece”

A gece cehennem atışın yakmışlardı
Kara zebaniler kapım önünde
Saçlarım bir gecede ağırdı
Kimliğimi arıyordum ben nerde, adım nerde...

İki kişi oluvermiştim birden bire
Zayıf olan düşmezmiş her vakit alta
Namlular çalınca gece kapımı
Elimde parladı kılalı balta

Pır diye uçverdi geceye uykularım
Kimliğim çoğaldı bir ordu oldu
(Tuna, 3-4, 1996, s.15)

Yeni bir yol tuttum kalbime doğru
Çiçekler gecenin karanlığında soldu

Zorunlu göç uyandı gecenin karanlığında
Her birimiz kimliğimiz gönlüne aldı
Düştük dolu dizgin yollara bellere
Alamadıklarımız arkada kaldı

O acı anıları başımdan atamıyorum
Sen büyür anlarsın, torunum her şeyi
O cehennem gecesini hiç unutamıyorum
Herhalde unutmamak da en iyi...

İbrahim Kanberoğlu'nun "Dinmeyen Sancı" şiirinde "Türklüğü", vatani olarak bildiği ve unutamadığı eski yuvasında cesurca dile getirdiğini anlatır.

...
Ben mahşeri görmedim, görenlerden dinledim
Çocuklar siper olmuş kurşuna
Köprü başında vurulan genç bekârmış
Eller dua eder gibi açılmış göğe
Söyleyen doğru söylemiş kardaş
Ateş düştüğü yeri yakarmış...
Ben sanık olmadım, olanlardan dinledim
Kibir savcı olmuş, yalanlar yargıç
Ve eski öfkeler, kabarmış deniz deniz
Evet suçunuz affedilmez büyüktü
(Tuna, 36-37-38, 1999, s.52)

Türklüğün yasak olduğu o yerde
Türk'üz dediniz...
Ben unutamam, unutanlar utansın
Tarih büyük harflerle yazmış
Tuna ovasını
Sen bilmezsin çocuk, babana sor o bilir
Göçmen kuşlar asla unutmaz
Eski yuvasını...
...

Bu kategoride yazılmış daha birçok şiir vardır. Nurettin Eyüp Haykırı'ın "Sıla Öyküsü" (Tuna, 43-44-45, 2000, 67), Mümin Akın'ın "Kolay Değil Türk Kalmak" (Tuna, 134-136, 2009, 55), Latif Karagöz'ün "Orada" (Tuna, 93-94, 2004, 34) şiirleri de örnek olarak verilebilir.

Göç şiirlerinde vatan sevgisi olgusu

89 göçü şiirlerinde işlenen vatan sevgisi olgusu, göçmenlerin daha önce hiç görmedikleri, gelmedikleri, bilmedikleri, özlemini duydukları Türkiye'yi vatan olarak benimsemeleri, kabul etmeleri ve sevmeleri açıkça görülür. Bu vatan sevgisi, Bulgaristan Türklerinin hayallerinde canlandırdıkları yerin aşkı, aşkların en büyüğü olarak gösterilmiştir. Tuna dergisinde yazan aydınların sınır dışı edilerek verilmek istenen ceza, onlar için bir ödüle dönüşmüş veya öyle algılanmıştır. Göç bir ceza olarak verilmek istense de, göç edenler bunu bir ödül gibi görmüştür.

Nazif Öztürk'ün "Hakkımı Yediler" şiirinde Bulgaristan'dan göç ederek anavatana kavuşmanın sevinci açıkça yansıtmıştır.

"Hakkımı Yediler"

Sene bindokuzyüz yetmiş
Doğduğum yerden savuştum

Allah bana nasip etmiş
Ana Vatana kavuştum

(Tuna, 95-96, 2005, s.68)

Eşref Özgür'ün "Göçmen" şiirinde, çocuklarına çalışmanın kutsallığı ve tutumlu olmayı öğretirken, vatan sevgisini de vermeyi başarmış göçmenlerin dünya görüşünü gösterir.

“Göçmen”

Tuz, biber ve poy
Katığı olmuştu/Kapurcağında,
Yokluğu içinden
dolu-dizgin geçmiş,
biri bin etmesini bilmiş
esaret boyunca...
emeğe verirken değer
“İş insanın aynasıdır” demiş
(Tuna, 19, 1998, s.80)

Ve hasreti katmerleşirken
Bursa’ya, Bolu’ya
çalışmayı öğretmiş...
Sonra tutumluluğu
Ve Ayyıldızlı bayrağı
Sevdirmiş kızanlarına
Göçmeden evvel
Anadolu’ya

Özgürlük olgusu olarak göç

Özgürlük teması, 89 göçmenleri arasında, yeniden doğuş, kurtuluş, aynı zamanda yeni bir başlangıçtır. Göç ile özgürlüklerine kavuşan göçmenler, yeni umutlarla yeni hayatlarına başlamanın sevinci içindedir. Ahmet Emin Atasoy, “Soydaşlarımız” şiirinde göçü yeniden doğuş olarak tasvir etmektedir. Göç ile özgürlüklerine kavuşan göçmenler için, yeni bir başlangıç yaparak yeniden doğmuş gibi hissetmişlerdir.

“Soydaşlarımız”

Hemen iner inmez “Utanç Treni” nden
“Allah’a şükürler olsun” diyerek,
Fıskıran yaşlarla yüreklerinden
Dakkalarca sessiz secde ederek
Toprağı öpüyor soydaşlarımız
Dudaklarda ateş yüzde heyecan
İstiklal Marşı’nı heceleyerek:
Hepsi bir tek vücut, tek nabız, tek can
(Tuna, 2, 1996, s.20)

“Senin için öleceğiz” diyerek

Bayrağı öpüyor soydaşlarımız

Yok artık işkence, ölüm korkusu
Hepsi sanki yeni doğmuş bir bebek
İlk kez nefes alıp göğüs dolusu
Özgürlüğün bir simgesi bilerek

Şafağı öpüyor soydaşlarımız

İsa Cebeci’nin “Göçmen” şiiri, göç ve özgürlüğü ustaca anlatmıştır. Göç ve özgürlük yeniliğin simgesidir. Hayatlarında artık her şey yenilenmiştir. Özgürlük, yepyeni bir pasaportla yeniliklere açılan bir dünyadır.
“Göçmen”

Yepyeni kızıl bir pasaport
Anılarla yüklü bir iki valiz
Ve gümrüksüz
Gardiyansız
(Tuna, 1, 1996, s.66)

Ardına dek açık
cömert kapılar...
Merhaba Özgürlük!

Tahsin Ebazer Can, "Kara Günler" şiirinde özgürlük öncesi kara günlerin bir daha tekrarlanmaması dileği tutarken, özgürlük yeni umutlar doğurur.

"Kara Günler"

...
Sıyrıldı ufuktan siyah bulutlar
Artık yarınlıdır bizde umutlar,
(Tuna, 46-47-48, 2000, s.54)

Gönül kitabında özgürlük yazar
Tekrar etmesin ah o kara günler!

Özgürlük temasını derginin Avustralya'ya göç etmiş yazarı Mehmet Bahar'ın "O Gece" (Tuna, 73-74, 2003, s.55), şiirinde de vurgulanmıştır.

Göç sonrası özlem olgusu

Göç edebiyatında özlem teması belki de en çok kaleme alınan temadır. Tuna dergisinde sayısız şiir özlem duygularını vurgular. Şiirler, doğup büyüdüğü toprakları, çocukluklarının geçtiği anıları, mutlu ve acı günleri anımsatır. Özlem, Bulgaristan'dan bir daha dönmek üzere göç etmiş insanların duygusudur. Ömer Osman Erendoruk "Deli Özlem" şiirinde özlem duygularını yüksek sesle haykırır.

"Deli Özlem"

...
Varıp Koşu Kavak'a bir akşam iste ılık,
Yıldızları silkele;
Bana düşen bir deli özlemse çığlık çığlık
(Tuna, 61, 2002, s.41)

İnce elekle ele;
Belki farkına varır ne demekmiş ayrılık
...

Hasan Ocaklı'nın Bulgaristan'dan ayrıldığı Mayıs 1989 da, Sofya-Viyana treninde kaleme aldığı "Oyun Sona Erdi" şiiri, ayrılığın tüm duygularını, çekilen acıları, özlemi, burukluğu ve yine de mutluluğu anlatır.

"Oyun Sona Erdi"

Alnı nadas nadas
Gidenin ecnebiyle,
Mutluluk peşinde yas
Dönüyorum sevgiyle
(Tuna, 15-16, 1998, s.29)

Seni özleyeceğim
Şu memleketim benim,
Ama asla ve asla
Sana dönmeyeceğim

Ardımda küskün hayal
Sevgiler birer masal,
Bir oyun sona erdi
Memleketim hoşça kal

Nebıye Akbıyık “Razgrad” şıirinde, bahar mevsiminin özlem duygularını canlandırdığı, yeniden gönüller “O” yerlere gittiğini dile getirir.

“Razgrad”

Baharda yine depreşti sevdam
Tarihin adımlarının geçtiği memleketime
Ve benim.
Hani o saat kulesi var ya
Ölçerdi gençliğimin dakikalarını
Yanında Koca Cami
(Tuna, 61, 2002, s.46)

...

Ey gönlüm, gel söyle
sılayla vatanın birleştiği yüreğe...
İki gönül bir sevdada birleşti
İki sevda bir yürekte büyüdü...

İsa Cebeci “Unutamıyorum” şıirinde, gönül sesine kulak verirken özlemle eski toprakları anar. Sadece kendi sesi değil, anne-baba mezarından gelen seslere de kulak verir.

“Unutamıyorum”

“Unut artık o yerleri” diyor
Çevremden gelen birtakım
sesler
“Anavatana geldin, kurtuldun
Kardeşlerin, çocukların
Bütün akrabaların burada
Gönlüne göre bir de ev kurdun
Daha ne ararsın orada
Otur da rahatına bak

Görmüyor musun, artık
yoruldun...”
Uykularımı kaçırıyor bir başka
ses
Toprağımın derinliğinden gelen
O ağlamaklı edasıyla
Bir mermi gibi ciğerlerimi
delen
Bu ses babacığımın sesidir

Benden dua ve ziyaret
dileyen...

Deliorman’a götür beni
Tükenmek bilmeyen rüyalarım
Küçük bir köy mezarlığında
Annemin kabri başında
Fatiha okurken bulurum
kendimi
...

(Tuna, 75-76, 2003, s.95)

Ömer Osman Erendoruk “İlk Bahar Özlemi” şıirinde, özlem dolu yerlere hayali gezintiler yaptığını, gönüllere hudutlar olamayacağı mesajını verir.

“İlk Bahar Özlemi”

Orda uzakta, Rodop dağlarında bir köy var
O şipsirin köy benim köyüm: Karakuz adı,
Hala dudaklarımda baharlarının tadı
Ben bu yüzden hayalen köyümdeyim her bahar

Oralarda uzaklarda bir Karakuz var hani
Şimdi ben de ordayım yeşillere bürümlü
Baharları hatıra sandığımda dürümlü
Ben onu unutamam, unuttur mu O beni?

...

(Tuna, 134-135-136, 2009, s.53.)

Tuna dergisinde yayınlanan özlem temalı şıirlerden bir demet sunmak gerekirse, Halim Sıkayacak, “Gönül kırıntılarından dörtlükler” (Tuna, 62, s. 61), Mehmet Arslan, “Sözü vardır Tunanın” (Tuna, 61, s.58), Nurettin E. Haykırış, ”Rumeliden Yankılar Geliyor” (Tuna, 71-72, s.52), Mehmet Arslan, “Hasret Tunam güldür beni” (Tuna, 52-53-54, s.60), Hilmi Haşal, “Bir insan bir sevgi eder” (Tuna, 84-85, s.65), Yahya Akbulut, “Tuna sahilinde” (Tuna, 84-85, s.74), İdris Şahin, “Tunalılara” (Tuna, 84-85, s.74), Mehmet Çavuş,

"yinelenen gerlova sevdası" (Tuna, 84-85, s.61), Ahmet Cebeci, "Deliormanda bahar" (Tuna, 77-78, s.111), Zahit Güney, "Tunalı şairin Tuna izlekli şiirleri" (Tuna, 129-131, s.58), Naim Ömer Bekoğlu, "Bizim sokak" (Tuna, 127-128, s.57), Zahit Güney, "Ališimin kaşları" (Tuna, 127-128, s.51), Zahit Güney, "İçimdeki Tuna" (Tuna, 127-128, s.52), Latif Karagöz, "Özlemlerim kavuştu" (Tuna, 60, s.39), Latif Karagöz, "Deliorman" (Tuna, 81-82, s.96), Süleyman Özgür, "Yine eştim küllenmiş ateşime" (Tuna, 83-84, s.57), Mehmet Çavuş, "Gerlova'yı andım" (Tuna, 134-135-136, s.51) gibi onlarca, belki de yüzlerce şiir verilebilir.

Göç'ün getirdiği acılar, sıkıntılar ve zorluklar

Göçün getirdiği acılar, sıkıntılar ve zorluklar göç esnasında, yolculukta çekilen duyguları yansıtmaktadır. Göç şiirlerinde, göç sonrası acılardan veya zorluklardan bahsedilmemiştir. Göç sonrası adaptasyon sorunu da şiirlerde konu edilmemiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu göç bir "bayram" ya da bir "ödül" olarak algılanmış, çekilen sıkıntılar unutulmuştur. Zahit Güney, "Yasaklı Şiir" şiirinde göç yolculuğunu ve o duyguları anlatmaktadır.

"Yasaklı Şiir"

Korku dolu bir yolculuktan o
Araba dolusu otobüs dolusu
tren dolusu
Durmak yasak;

Kara kollarla çullarıncı
üstümüze gece
Hiç vakitsiz bir yaşa daha
girdik
Sormak yasak;
...

Çift yürekle doğanların
kartalların kanatlarında
Bayraklaştırarak onurumuzu
Bulut bulut aktık kuzeyden
Güneye;
Ağlamak yasak...

(Tuna, 93-94, 2004, s.28)

Ali Bayram, "Benim Halkım" şiirinde göçmenlerin keder dolu kaderlerine göç ile çare bulduklarını belirtmiştir.

"Benim Halkım"

Benim halkım kemerini
Sıka sıka bel kalmamış
Sırtındaki semerini
Taşıyacak hal kalmamış

Yaman esmiş göç yelleri
Tutunacak dal kalmamış
...
Son yıllarda çok ağlamış
Göçmenliğe bel bağlamış
Geçimini zor sağlamış
Güvenecek yol kalmamış

Boyun eğmiş kederine
Çare yoktur kederine
Gözler uçmuş pek derine
Yanağında al kalmamış

Suya düşmüş emelleri
Nasır tutmuş ak elleri
(Tuna, 84-85, 2004, s.76)

Salim Kalaycı "Göçmen Kuşlara" şiirinde göçün ateşten bir gömlek olduğunu ve insanların sevdikleri yakınları ve dostlarından ayrılığın ne kadar zor olduğunu belirtmektedir. Yolculuk esnasında karşılaşılan zorlukları kırılan çanak çömleğe benzetmektedir.

“Göçmen Kuşlara”

Doğup büyüdüğünüz toprakları
 Neden terk ediyorsunuz sessizce
 Diye sormuyor yadırgamıyor, ayıplamıyorum
 Göç ateşten bir gömlek
 Yollarda kırılır çanak-çömlek
 İnsan sevdiklerinden, dostlarından
 Doğup büyüdüğü topraklardan ayrılır
 O uzun, dolambaçlı, sarp göç yollarını
 Sizler kadar iyi bilirim
 Sıla özlemini/Çeken,
 Evlat acısını/yitiren bilir
 Seninle yatar, seninle kalkar
 Sönmez bir ateş aralıksız içimi yakar
 Büyüdükçe büyür
 (Tuna, 87-88, 2004, s.80)

Sen dursan bile
 O dur durak bilmeden yürür
 Terk ettiğin her taş oturur yüreğinin ortasına
 Her ağaç odun olur/kor olur
 Yakar can evi çayır çayır
 Kurumuş dereler bile
 Gözlerinde şırl şırl çağıldar
 Her çalı diken kudurmuşçasına
 Her yerini dağlar
 Her göç eden
 Evladını yitiren
 Sessizce, içinden
 Derinden derinden
 Ağlar durur/Ağlar...

Göç sonrası ayrılık ve yalnızlık olgusu

Göç ile gelen ayrılıklar, göç sonrası yalnızlık duyguları şiirlere konu olmuştur. Bu, insanların birbiriyle ayrılması kadar, yaşadıkları yerlerden, yuvalarından zorla koparılmaları anlatılmıştır. Arada kalan sınır, insanları ayırmıştır ancak, şairler, göçmenler, hayallerinde “O” yerlere gönüllerince seyahat ettiklerini, zamanı da aşarak gençliklerine geri dönebildiklerinden bahseder. Hayriye Yenisoy’a göre, “yalnızlık, geçmişe özlem, hiçbir zaman tekrarlanmayacak çocukluk, gençlik yıllarına bir hasret” anlamına geldiğinden bahsetmiştir (Yenisoy, 2005).

Emine Öztürk, “Ayrılık” şiirinde göç ile gelen ayrılık sonrası yalnızlığın bir gönül sızısına dönüştüğünü ve iki ülkeyi (göç ettiği ve göçle geldiği ülkeyi) ayıran sınırın varlığından şikâyet etmektedir.

“Ayrılık”

Bıktım usandım bu sınırdan
 Ayırdı beni hep yakınlardan
 İlmek ilmek
 İçime işledim ayrılığı
 Mendil yetiştiremedim
 (Tuna, 55-56-57, 2001, s.33)

Silmeye gözyaşımı
 Mevlam kara yazmış yazımı
 Hiçbir şey dindirmiyor
 Gönül sızımı

İbrahim Kamberoğlu, “Çocuklarla Hasbihal” şiirinde göç sonrası yaşanan yalnızlığı kast ederek ayrılık acısını gelecek kuşaklara tarih dersi vermektedir.

“Çocuklarla Hasbihal”

...
Ne olur çocuklar
İkide bir sormayın
Vatanım, memleketim nire
Rahmetlinin mezarı yapayalnız
Senelerdir duaya hasret orada...
Tuna boylarında gençlik anılarım
(Tuna, 1, 1996, s.42)

İsyankar, karmakarışık...
...ve çilem dolmadı...
Evet orada doğdum
İnkâr edemem Vatan bildim
Ama hiçbir zaman
Vatanım olmadı...

Ali Bayram, “Dostsuz Yaşam” şiirinde, göç sonrası dosta hasret yaşamın getirdiği üzüntüyü ustalıklı ifade etmektedir. Göç ile oluşan sınırlar insanların bir araya gelmesini engellemektedir.

“Dostsuz Yaşam”

Göç ettiler eski dostlar
Arda kalan gözyaşı, gam
Gönüllerde hasretlik var
Zevk vermiyor dostsuz yaşam!

Üzgün geçer dostsuz günler
Anı oldu mutlu dünler
Ne bayramlar, ne düğünler
Zevk vermiyor dostsuz yaşam!

...
Eski dostlar bir sır kaldı
Aramızda sınır kaldı
Yaşantımız kısır kaldı
Zevk vermiyor dostsuz yaşam!

(Tuna, 89-90, 2004, s.63)

Süleyman Özgür’ün “Benim heyecanımdır yıldızların titreyişi” (Tuna 73-74, 2003, s.60) ve Nazif Öztürk’ün “Parçalanmış Ailelerin Perişanlığı” (Tuna, 39, 2000, s.29) şiirleri de bu duyguları yansıtmaktadır.

Göç ve iki vatan arasında kalma olgusu

Göç, geri dönüşü olmayan, ebedi bir ayrılıktır. Doğup büyüdüğü ve yaşadığı yerlerden sonsuza dek kopma düşüncesi, göçmenler arasında üzüntü veren duygulara neden olmuştur. İki vatan arasında kalma temalı şiirler bu dönemi yansıtır. Aidiyet hissi göç şiirlerinde sıkça işlenmiştir.

Niyazi H. Bahtiyar, “İstanbul, Kırcaali” şiirinde, her iki şehri (İstanbul ve Kırcaali) benimsemiş ve iki şehir arasında duygu yüklü gelgitler yaşamıştır.

“İstanbul, Kırcaali”

Kırcaali’deki evimde
Televizyon bakıyorum renkli
Ekranı İstanbul...
Özledim
Özledim İstanbul’u...
Ah ne kadar çok özledim
Bir bilsen...
İstanbul’u gördükçe
Sen geliyorsun aklıma dostum
(Tuna, 9-10, 1997, s.25)

Hayret!
İstanbul’da iken Kırcaali’yi
özlüyorum
Elbet
Hatıralar bırakır mı peşimi?
En cefalı günlerim burada
geçtiler
O yamyamlıklar

Hiç unutulur mu?
Ben İstanbul’lu oldum, kim ne
derse desin
Ben İstanbulluyum yana yana
Bir zamanlar kırcaali şehrine
sahiptim
Ama Kırcaali şehri sahip şimdiki
bana

Sabri İbrahim Alagöz, “İki Mezar Arasında” şiirinde, iki ayrı ülkede kalan anne ve babasının mezarları arasında olmanın kendisine bir türlü huzur vermediğini ve şair bu acıyı cehennem kuyusuna benzetmektedir.

“İki Mezar Arasında”

Güneş üç boy üzerime inmiş
Cayır cayır yakıyor beni
Alın yazım alnımdan silinmiş
Ölümün zehirli oku vuruyor
“Milletim”, “Dinim”, “Dilim”
diyen
Gariplik dünyasında
Ne garip bir insanım
İmansız deseler, imansız
değilim
Allah’ıma, Peygamber’ime
hamdolsun!
İmanım, itikadım yerinde
Ama nedense
Arş-Ala’ya ateş püskürüyor
insanım!
Ben insansız yaşamak
İstemeyen bir insanım
Tüm karanlıkları bastım
bağrıma
(Tuna, 19,1998, s.21)

Ne öntümü, ne ardımı
göremiyorum
İndim yerin derinliklerine
Cehennem kuyusu bir
mağaradayım
Doğduğum köyde babamın
mezarı,
Yeşil Bursa’da, Uludağ
eteklerinde
“Gel biraz da burada kal!”
diyen anamın
Ben garibin oğlu garip
İki aradayım!
Zaman benim onmaz yaram
Kimileri raks etsin
Bense S.O.S. diye
Avaz avaz bağırım
İki mezar...
Babam: “Kal” diyor
Anam: “Gel” diyor

Kalsam Anam gücenir
Gitsem babam gücenir
Tarihin, Talihin silleleri
arasındayım
Yaşama küsmek istemiyorum
Tundan tuna atsa da
Anayı, babayı, kardeşi, bacıyı
Çektirse de bana acılardan
acıyı
Ama Yaşam’ın hem
yarasındayım
Hem yasındayım
Ben sonsuz bir mağaradayım...
Önümde anamın mezarı
Ardımda babamın mezarı
Dedim ya,
İki ARADAYIM!...

Ahmet Emin Atasoy’un “O Yer” şiirinde şair son arzusunu aktarır. Bu çocuklarına bıraktığı son vasiyeti sayılabilir. Doğduğu topraklara gömülmek, aidiyet hissini açıkça belirtir.

Göbeğimın kesildiği o yerde
Dünümle bugünüm çakışır
benim

....Bir gün uzaklarda can
versen bile

Mezarım oraya yakışır benim

(Tuna, 134-135-136, 2009, s.52)

Zahit Güney, “Özlem-2” şiirinde, yaşadığı yerin adeta burnunda tüttüğü, göç ettiği yeri benimseyişi ve her iki yerle de özdeşleştiğini göstermektedir.

“Özlem-2”

Ordayken
Burnumda türüyor
Burası:

Burada
Ciğerlerimi üttüyor
Orası;

Kurtulmak için
Bu dertten
Kapıkule’de
Kapı mı olayım?

(Tuna, 129-131, 2008, s.60)

Okтай Ercanlı, “Vatana Dönüş” şiirinde, göç ederek geldiği vatana, göç ettiği yerlerin kokusu da onu izlemesi, iki vatan arasında kalma duygusunu yansıtmaktadır.

“Vatana Dönüş”

Geri geldim! Kandan ve kemikten ibaret Bu sefer-ebediyen kalmak için	Lüzumsuz her şeyi geride bıraktım Geçici olarak... Yanımda bir öfkemi aldım,	Bilenmiş bellek gibi keskin, Ve terk ettiğim toprağım Peşimden gelen tuhaf kokusunu...
--	--	---

(Tuna, 97-98, 2005, s.59)

Göç sonrası boş ve sahipsiz kalan yerlere ağıt

Göç sonrası terk edilen yerler, sahipsiz kalan evler, yalnızlık ve hüznün, göç şiirlerde ağıt olarak dile getirilmiştir. Asırlar boyu tarihle dolu, nesiller boyu anılarla dolu bu yöreler, şimdi kimsesiz, bir duaya bile hasret kalmıştır. Ahmet Emin Atasoy, Ömer Osman Erendoruk, Durhan Hasan Hatipoğlu ve Sabri İbrahim Alagöz’ün şiirleri bu duyguları aktarmaktadır.

Durhan Hasan Hatipoğlu, “Bir Ayrılık Türküsü” şiirinde, göç edilen yerlerin terk edilmiş, anılarla dolu bomboş kalmış evleri hüznünlü bir şekilde aktarmaktadır.

“Bir Ayrılık Türküsü”

Mendiller çürüttü gözümün yaşı Ah’larım eritti dağları taşı, Bıraktık yad ellere bacı, kardaşı... Ayrılık, ayrılık, beter ayrılık Bu kadarı bize yeter, ayrılık	Her karış toprağında terim var Mezarlıkta yatan bir pederim var Ayrılık, ayrılık, beter ayrılık Bu kadarı bize yeter, ayrılık Hani benim sevdiklerim nerdeler? Bomboş evler, çekilmiş perdeler Çatı çökmüş, kiremitler yerdeler	Ayrılık, ayrılık, beter ayrılık Bu kadarı bize yeter, ayrılık Eşiği aşınmış baba ocağım, Çocukluk günlerim, erginlik çağım Sizleri asla unutamayacağım Ayrılık, ayrılık, beter ayrılık Bu kadarı bize yeter, ayrılık
--	--	---

Ömer Osman Erendoruk, “Boş” şiirinde, göç sonrası her yerde bir yalnızlığın hakim olduğunu, kimsesiz kalmış yerlerde olmanın da artık anlamsız olduğunu vurgulamaktadır.

“Boş”

Kimlere söyleyeyim ağıtımı kimlere?
Evler boş, avlular boş
Kuşlar da göçüp gitmiş kim bilir nerelere
Dallar boş, yuvalar boş

Dolunaydan üstüme ıssızlık yağar gibi
Dağlar boş, ovalar boş
Camlarda esrarengiz hayaletler var gibi
Çaylar boş, yaylalar boş

Çeşme suları boşa akıyor musluklardan
Bağlar boş, bahçeler boş
Umut pırıltıları silinmiş ufuklardan
Günler boş, geceler boş
(Tuna, 9-10, 1997, s.28)

Koyun kuzu özlemi içinde çayır çimen
Ağıl boş, meralar boş
Hani nerde öğrenci, hani nerde öğretmen?
Okul boş, sıralar boş

Exan sesi inlemez olmuş yamaçlarda
Mescidler boş, saflar boş
Hatıralar asılı kalmış dal uçlarında
Bohçalar boş, raflar boş

Tunca gamlı, Kamçı küs, ellerin olmuş Arda
Olmak boş, olmamak boş
Atalarımın vatan edindiği diyarda
Kalmak boş, kalmamak boş

Ahmet Emin Atasoy, “Anahtarcı Bir Anahtar Yapsana” şiirinde, anahtara ütopik bir anlam yükleyerek, kendisini geçmişe götürecekt kapıları açmasını istemektedir.

“Anahtarcı Bir Anahtar Yapsana”

hünerini, sanatını gösteren bir anahtar,
el emeği göz nuru, sana yakışırçasına
anahtar, yaşlılıkta gerekiyor insana,
nedense yaşlıları yadırgıyor kapılar

öz evimin kapısı önümden sabırsız,
vefasına sığınıp aşkına güvendiğim
ya bu reze niye küs, bu kilidi vuran kim,
anahtarları yerinden yürüten hangi hırsız?

(Tuna, 63-64, 2002, s.40)

içeride şiirim, içeride mazim var,
aşkım var doludizgin, sıkılgan gerçeklerim...
sulanmazsa solacak düş rengi çiçeklerim,
tutsak kalmış sesimin gözleri beni arar

ağlasam ağlayamam, haykırsam haykırمام
çaresizlik acı şey, çok koyuyor insana
açılmayan bu kapı benim kapım, kıramam
onun için son umut diyerek geldim sana;
anahtarcı, bir anahtar yapsana

Sabri İbrahim Alagöz, “Evime Gidemem” şiirinde, eski yaşantısını artık bulamamaktan korkan, anıların hüznü duyularını canlandıracağından çekinmektedir.

“Evime Gidemem”

Doğduğum Hisar köyündeki
Baba ocağına
Evim var, bir Rodop dağ
eteğinde
Evime gidemem
Kapısının mandalına değemem
Ellerim ateş olur yanar...

(Tuna, 19, 1998, s.23)

Ne bir köpek havlaması,
Ne bir insan sesi
Vurunca yüzüme içerden gelen
Ana-baba, kardeş esintisi
Yaralarım tazelenir sızıl sızıl
Kanım, düşüncelerim
Sarmaş dolaş olur

Köyümün kenarındaki
ırmaktan farksız
Akar gider bilmem nereye,
Görünce beni
Ki kalmışım evsiz barsız!...

Sonuç

Göç konusu Bulgaristan Türk Edebiyatında sarsılmaz bir yer edinmiştir. Bulgaristan Türkleri için göç, sürekli kanayan bir yara olmuş ve olmaya devam edecektir. Ahmet Ş. Şerefli, "89 göçü ile Türkiye'ye 70 günde 345 bin insan, bavullarla geziye gidermiş gibi Anavatana geldiler" derken, yaşanan trajediyi gözler önüne sermektedir (Şerefli, 2002, s.28.). Yaşadığı yerleri, malını, mülkünü, akrabasını, dostunu, sevdiğini bırakıp, çırılçıplak yapılmış bir göçtür. İşte bu durum farkını göstermek uğruna yazılmış bu şaheserler, "89 Göçü" neden benzersiz olduğunu sergilemektedir. Bu çalışmada göç konulu şiirlerin verdiği mesajlara bakıldığında, 89 göçünün 10 farklı olguyu çağrıştırdığı saptanmıştır. Bunları üç döneme ayırmak mümkündür. Birinci dönem: "Göç öncesi"; İkinci dönem: "Göç süreci"; Üçüncü dönem: "Göç sonrası" olarak bölünebilir. Birinci dönem, isim değişikliği sonrası adalet arayışı ve mücadele yıllarını ele alan dönemdir. İkinci dönem, kazanılan göç ve göç sürecini kapsar. Üçüncü dönem ise, kimliğe-vatana kavuşma ve sonrasını işaret eder. "Tarihi bir olgu olarak göç" ve "Göç öncesi adalet ve mücadele olgusu" temaları ilk dönemi anlatmaktadır. "Göç etme nedeni olarak Türklük, Türkçe ve kimliğe kavuşma" ile "Vatan sevgisi olgusu" ve "Özgürlük olgusu" temaları ikinci dönemi, göç sürecini göstermektedir. Diğer temalar göç sonrası duygu ve düşünceleri konu etmiştir. Bunların arasında "Özlem" olgusunu içeren şiirler çoğunluktadır. Sıla özlemi, doğup büyüdüğü yerlere duyulan hasret şiir dizelerinde yaşatılmıştır. Vatan sevgisi, özgürlük, Türkçe ve Türklük, kimliğe kavuşma temaları şiirlerden hiç eksik olmamış, göçün özünü özetler. 15 Mayıs 2010 senesinde, CNN Türk'te yayınlanan "Oradaydım" belgeseli için konuşan Rıfat Yağcı, "Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye yaşam şartları veya yaşam standartları için değil, Türklüğümüz için, Türk olarak yaşamak için geldik" diye vurgulamaktadır (Oradaydım, 2010). Tuna dergisinde incelenen şiirlerde de Türklük ve Türk kimliğine kavuşma konusu öne çıkmaktadır. Bütün bunlar Türk kimliğine kavuşmak, Türkçe dilini kurtarmak, özgürce dinini ifa etmek uğruna yapılmıştır. Verilen mücadele ve adalet arayışı sonucunda kazanılan göç, kimliğe kavuşma ile taçlandırılmıştır. Bulgaristan'dan göç ederken, göçmenlerin ihtiyacı olan bir tek şey kalmıştır; adına, kimliğine ve özgürce konuşabileceği Türkçesine kavuşmaktır. Bu nedenle, Türkiye'ye vatan toprağını öperek ayak basmış, dualarla kurtulduklarına şükretmişlerdir.

Şiirlerde göçten sonraki sıkıntılardan, adaptasyon sorunlarından, vatana kavuşma sevincinden dolayı, bahsedilmemiştir. Daha çok göç öncesi ve göç esnasında karşılaşılan sıkıntılardan söz edilmektedir. İsa Cebeci'nin de dediği gibi, bu göç "bayram" olmuş, Nebiye İbrahim Akbıyık'a şiirlerinden dolayı verilen "Türkiye'ye gönderilme cezası", hem onun hem de tüm göçmenler için ödül olmuştur.

Göç üzerine bir yazısında Hasine Şen, Bulgaristan göçmenlerinin kendilerini her iki ülke ile özdeşleştirdiklerini belirtir (Şen, 2009). Bu çalışmada da ele alınan şiirlerde, iki vatan arasında kalma olgusu ortaya çıkmıştır. Şiirlerde, göçmenler gönüllerinde her iki yeri de benimsediklerini, ecdadın

topraklarını da vatan olarak saydıkları söylenebilir. Göç şiirlerinde boş ve sahipsiz kalan yerlere ağıtlar yazılmıştır. Göç, sadece insanları evlerinden, yurtlarından, malından mülkünden ya da sadece yaşayanları birbirinden ayırmamıştır. Göç, ataların mezarlarından da insanları ayırmıştır. Şiirlerde bu ayrılık, diğer ayrılıklar kadar acı aksettirilmiştir.

Tuna dergisinin kapanması, burada yazan kalemlerin bir kısmı aramızdan ayrılmaları veya yaşları nedeniyle yazılarına devam edemeyen bir neslin son bulmasıyla, “Göç” zamanla unutulmaya mahkûm olabilir ancak, “Göç Edebiyatı” bu eserlerde ebediyen yaşamaya devam edecektir.

Kaynakça

- Akgün, A. (2011). *Bulgaristan'dan Anadolu'ya Göçen Türkçe ve Türk Edebiyatı*. İzmir: Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi. 1 (75-79)
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve Değişme*. İstanbul. İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- Buttanrı, M. (2005). Bulgaristan Türk Edebiyatı. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(2).
- Canım, R. (2001). *Yirminci Asrın Başında Balkanlarda Yaşayan ve Türkçe Yazan Şairler*, Erzurum: A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi. 16. s.82.
- Erendoruk, Ö.O., (2006). *Sevgi Kırıntıları Arıyorum Yollarda*, İstanbul, Çağrı Yayınları, s.14
- Hacısalıhoğlu, M. (2012). “89 Göçü” İle İlgili Tarih Yazımı Ve Kamuoyu Algıları, Hacısalıhoğlu, Neriman E., Hacısalıhoğlu, Mehmet (Ed.). *89 Göçü: Bulgaristan'da 1984-1989 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*. İstanbul. Yıldız Teknik Üniversitesi BALKAR&BALMED
- Haliloğlu, A. (1997). “Göç”.*Balkanlarda Türk Kültürü*, 25. s.34.
- Şen, H. (2009). “1989 Bulgaristan Göçmenleri ve Sorunları”, [Elektronik Versiyon]. *Bulgaristan Türklerinin Sesi*. (18 Ocak 2009).
- Şen, H. (2015). *Şiirin Tanıklık Gücü: 1989 zorunlu göçünün Bulgaristan Türk şiiire yansımaları*, Göç Dergisi, London, Transnational Press
- Salim, R. (2001). *Balkanların Sesi*. 12. s.20.
- Şerefli, Ş. A. (2002). *Bulgaristan'daki Türkler (1879-1989)*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı
- Yağcı, R. (15 Mayıs 2010). *Oradaydım* [Belgesel]. Türkiye: CNN Türk
- Yenisoy, S. H. (16 Haziran 2010). *Zorunlu Göçün 21. Yılı*. Bulgaristan Türklerinin Sesi Kırcalı Haber.
- Yenisoy, S. H. (2005). *Edebiyatımızda Balkan Türklerinin Göç Kaderi*, Ankara, Toplumsal Gelişim Derneği, s.72

Migration Poems in Tuna Journal: “1989 Migration”

Abstract

The last migration of the Bulgarian Turks, known as the “Migration of the 1989”, represents the subject matter of numerous articles, interviews, stories, poems, books, and even whole journals and magazines. One of these publications is “Tuna Journal”. Tuna Journal was founded by Mehmet Çavuş, also an immigrant from Bulgaria as well as an author and poet, in 1996. During its history between 1996 and 2009, the Journal offered discussion and consideration field for problems about literature, art, culture, and education. The Journal supported the pen experts grown up in Bulgaria and created independent writing opportunity for the immigrant writers. The Journal included introductions of authors and poets, surveys, criticisms, interviews, essays as well as short stories, anecdotes, memoirs and even jokes. The aim of the present paper is to scan and analyze the poems focused thematically on “migration” and published in Tuna Journal, and to determine the viewpoints of immigrants on migration issue. It is also aimed to find out the created migration perception by categorizing these poems which were written by an army of writers migrated from Bulgaria with regard to feelings and thoughts created by migration. Our study also deals with questions such as how the migration was reflected through the eyes of these writers migrated from Bulgaria in the 1989 and what feelings of the migrants the Journal mirrored along with the messages which it transmitted to the readers.

Keywords: Migration; migration literature; Tuna Journal; Bulgarian Turks; Poems.